

Locke ve Hume'un Kişisel Özdeşlik Anlayışları Bağlamında Benlik, Bellek ve Bilinç

Self, Memory and Consciousness in the Context of Locke and Hume's Understanding of Personal Identity

EREN RIZVANOĞLU

Van Yüzüncü Yıl University

Received: 13.07.2020 | Accepted: 10.09.2020

Abstract: In this article, considering Locke and Hume's thoughts, the concept of personal identity will be discussed. In this context, firstly, a historical record of the problem will be given, then the meaning that Locke has attributed to this concept for the first time will be evaluated. Locke's failure to see neither the soul nor the body as the criterion that determines what makes us has caused a break in this subject in history of philosophy. In this sense, Locke has highlighted the concept of memory and handled it in relation to the concept of consciousness. Hume, though using similar concepts, has reached different conclusions. For him, personal identity is nothing more than an illusion. In this article, we will try to make an explanation by focusing on the aforementioned thoughts and also mention the importance of the problem in terms of the current state of philosophy.

Keywords: Locke, Hume, personal identity, memory, consciousness.

Giriş

Felsefe tarihi, birtakım kavram öbeklerine dair yapılan tanımlama çabalarıyla doludur. Tüm bu çabaları, tanımlanmadan önce bir yaşantıya eşlik eden sorular önceler. Bir bakıma herhangi bir kavramı tanımlamak için, onun ortaya çıkmasına neden olan yaşantıyı ele almak gerekir. Yine de felsefenin en ayırıcı özelliklerinden biri de asla tek başına bir yaşantıya indirgenemeyecek, yani tek bir deneyimden hareketle açıklanamayacak kavramları izah etmeye çalışmasıdır. Dolayısıyla felsefenin en temel ikilemelerinden biri, felsefenin izini sürdüğü düşünceyi içeren kavramın hem biçimsel yanıyla hem de içeriğiyle aynı anda hesaplaşmak zorunda olmasıdır. Örneğin felsefede cesarettten söz ettiğimizde, bu kavramı tüm cesur olma durumlarında tanımlayacak bir biçimle, her ayrı cesur olma durumunda anlatacak bir içeriğin bulunması gerekir. Bu anlamda felsefe yapmanın bir yanı, sürekli kavramsal ayrımlar yapmayı ve kavramın ona en özgü imlemini bulmayı içerir. Diğer yanıyla, eldeki biçimin uygulanacağı ve kavramı açık biçimde gösterebileceğimiz durumların belirtilmesidir. Sözün özü, felsefe yapmaya başlayabilmemiz için elimizde hem cesaret kavramı hem de üzerinden kavramı kullanabileceğimiz cesur biri gerekir. Her ikisi de ayrı olarak felsefe için yeterli değildir; bize sorunu en açık ve kapsayıcı bir biçimde gösterecek bir soruya gereksinim duyarız. Bu bağlamda bu yazının da kendine dert edindiği temel sorun vardır: Bir kişide, tüm değişen şeyler içinde değişmeden kalan ve onu o kişi yapan şeyin ne olduğu sorusudur? Söz konusu soruya verilecek yanıtlar, bu soruya temel teşkil eden kavramlar konusundaki kabullerimize, bir bakıma kavramsal uyulaşmalarımıza dayanırlar. Bu nedenle tercih edilebilecek en doğru yaklaşım, düşünce tarihi boyunca bu sorunun nasıl sorulduğunu ve bu soru bağlamında kişisel özdeşlik ve benlik kavramlarının nasıl bir kavramsal çerçevede ele alındığını değerlendirmektir.

Bu sorunun tarihine ilişkin yazılarında Martin ve Barresi, kişisel özdeşlik ile ilgili tartışmayı, üç ana evreye ayırmışlardır. Bu evreler sırasıyla: Platon'dan Locke'a, Locke'tan 1960'ların sonlarına ve o zamandan günü-

¹ *Personal Identity* kavramını yazı boyunca kişisel özdeşlik olarak kullanmamın nedeni, kavramı kendilerinden hareketle tartıştığımız filozofların diline sadık kalmaya çalışmaktır. Ben bu kavramın açıkçası kişi özdeşliği olarak da Türkçede karşılanabileceğini düşünüyorum. Elbette kavramı daha basit bir biçimde kişisel kimlik diye de kullanabiliriz.

müze kadarki dönemlerdir. Onlara göre ilk evredeki baskın yaklaşım, benliğin (ruhun) ölümden sonrada devam ettiğini düşünen yaklaşımdır. Bu yaklaşımda benlik basit maddi olmayan bir tözdür. İkinci yaklaşımda ise benlik, sürekliliği olan basit bir tözdür. Onun maddi olup olmaması değil ama sürekli değişen bir süreçle bağlantılı olması önemlidir (Martin, Barresi, 2003: 1). Elbette ilk evreden ikinci evreye geçişe neden olan temel etken modern bilimdeki gelişmelerdir. Her ikisi için son evreye geçişi belirleyen ise analitik felsefedeki gelişmelerdir (Martin, Barresi, 2003: 4). Bizim bu yazı açısından temel ilğimiz ise ilk iki evre arasındaki kopuşla bağlantılıdır. Bu anlamda ilk evreyi kısaca ele alırsak, felsefede bir kavramın izini sürmeye her çalışığımızda ilk başvuracağımız kişiye, yani Platon'a dönmemiz gerekir. Platon, *Phaidon (Rub Üzerine)* diyalogunda, ruhun değişen bedene kıyasla, hep değişmeden kalana daha fazla benzer (2012: 79E), bir bakıma onun kendisiyle hep bir ve aynı kalan olduğunu (2012: 80B) söyleyerek, kimliğimizi ruhumuza yerleşik bir özellik olarak tanımlar. Platon'un *Phaidon* diyalogunda ortaya koyduğu, bizi belirleyen şeyin bedenimiz değil ama ruhumuz olduğu düşüncesi, felsefe tarihinde uzun dönem egemen kalmış bir bakış açısıdır. Buna karşılık Platon'un öğrencisi olan Aristoteles, ilk başta benzer bir yaklaşıma yakın durmuş olsa bile, daha sonra yine ruh üzerine olan yapıtı *De Anime*'de bu yaklaşımı değiştirmiştir. Onun açısından "devinimsiz devindirici" dışında yalnızca tek bir dünya vardır (Akt. Martin, Barresi, 2003: 7). Ruhun temel özelliği düşüncedir, ama beden olmaksızın cesaret ya da öfke de olamaz (Aristoteles, 2000: 403A). Nitekim ruhun kimi eylem ve tutkuları bir tek ona özgüyse, onların bölünebilmesi de olanaklıdır. Bir bakıma Aristoteles benliği, ruhla beden arasında bölüştürür. Bu konuda her iki filozoftan sonra ortaya konmuş en önemli savlardan biri de, bir epikürcü olan Lucretius'a aittir. Lucretius, Zenon'un ünlü "ben varsam ölüm yok, ölüm varken ben yokum" ifadesini sürdüreceği biçimde, "ruh bedenden ayrıldığında eğer herhangi bir duygu geriye kalırsa, bu bize ait bir şey değildir" (1951:121) diyerek benliği ruha değil bedene yükler. Platon'un izinden giden ama Hıristiyan düşüncesinin kurucu düşünürlerinden biri olan Augustinus ise Platon'un ruhu gemiyle kaptanı arasındaki ilişkiye benzetmesinden farklı bir biçimde, her ikisinin de birleşik bir kendiliği biçimlendirdiğini savunmuştur. Ona göre, "insan ne yalnızca ruh ne de bedenden ibarettir, aksine her

ikisinin birleşimidir” (Augustinus, 1995:259). Augustinus’tan sonra Descartes’a kadar uzun bir zaman, daha önceki yaklaşımlar bağlamında düşünceler üretmiş birçok düşünür bulunur, ama Descartes’ın *rescogitans*’ı, bu konudaki düşünümün yönünü de değiştirmiştir. Benliği tümüyle bedenden ayrı bir yere konumlanmış ve onu düşünen bir töz olarak belirlemiştir. Descartes’tan sonra Kıta Avrupa’sının diğer iki önemli filozofu olan, Spinoza’yla Leibniz, bu ikiciliğe (düalizme) karşı gelmişlerdir. Leibniz’in monad kuramına göre, örneğin, “her monad bir diğerinden farklıdır ve bu anlamda doğada birbirinin aynısı iki varlık yoktur” (Leibniz, 2011: 13). Leibniz, ayırt edilemezlerin aynılığı ilkesiyle iki farklı anlamda da yorumlanabilecek bir iddia ortaya koymuştur. Bu nedenle kendisi daha sonra bu ilkeyi, süreklilik yasası dediği şeyle geliştirmeye çalışmıştır. Kısaca belirtilen bu yaklaşımlar, bugün halen geçerliliğini koruyan soru ağına ilk formülasyonunu veren John Locke’a kadarki ilk evreyi oluştururlar.

Locke’un Kişisel Özdeşlik Kuramı

Locke, başyapıtı, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*’nin başında temel amacının insan bilgisinin kaynağını ve kesinliğini (1.1.2)² anlamak olduğunu vurguladığında, onun açısından kişisel özdeşlik, görünürde ikincil bir sorun gibi durmaktadır. Oysa daha dikkatli incelendiğinde, aslında onun kendine sorun edindiği birçok şey, özdeşlik, dolayısıyla da kişisel özdeşliğe dair açıklamasında düğümleniyor görünmektedir. Nitekim felsefede yanıt, önce de söylediği üzere, örtük olarak o yanıtta temel teşkil eden birtakım kabulleri gereksinir. Bu kabul Locke’ta özdeşlik tartışmasında en belirgin biçimde görünür olur. Locke, kişisel özdeşlikten, yapıtının 2. kitabının 27. alt bölümü olan, *Özdeşlik ve Başkalık*’da bahseder. Söz konusu altbölümde, daha önceki bölüm olan neden ve etki sorununu ele aldığı altbölümde mesele edindiği şeyin sonuçlarını ortaya koyar. Locke, bu altbölümün başında ilkin kişisel özdeşliğe dair tüm ontolojik görüşleri reddeder. Kartezyen, Platoncu ve skolastik görüşler kadar kişiyi insan bedeniyle tanımlayan materyalist görüşleri de reddeder (Lännström, 2007: 40). Dolayısıyla Locke, en başından özdeşliğin ne ruha ne de bedene yüklenemeyeceğini kabul eder. Bu anlamda Locke açısından zihin, herhangi

² Locke’un, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* adlı yapıtına yapılan alıntılar, bu yapıta özgü olan alıntılama biçiminde, önce kitap adı, sonra bölüm ve sonra alt bölüm biçiminde olacaktır.

belirli bir yer ve zamanda varolan olarak bir şeyi düşündüğünde, özdeşlik ve başkalık tasarımlarını, o şeyin başka bir zamandaki durumuyla karşılaştırarak kurar. Dolayısıyla “bir şeyin aynı olup olmadığını anlamayı talep ettiğimizde, anlamak istediğimiz, o şeyin belli bir anda kesinlikle başkası olmayan ve kendisi olan, bir yer ve zamanda bir şeye her daim gönderme yapıp yapmadığıdır” (2.27.1.). Locke’un bu noktada aynılık konusunda özellikle vurguladığı, bir şeyin ortak bir zamansal başlangıca sahip olmasının gerekliliğidir, aksi durumda o şeyin aynılığında değil, başkalığından söz ederiz. Locke *pricipium individuationis* (bireyselleşme ilkesi) üzerinden aynılık sorununu canlı şeylere uygular. Onun açısından canlı şeylerin cismi değişimi, onların özdeşliğini sorunlu hale getirmez. İlginçtir ki Locke bu durumu anlatmak adına, daha sonra on dokuzuncu yüzyılda Hegel’in *Tinin Fenomenolojisi*’nin başında kullanacağı meşe örneğini verir: “Bir tohumdan filize ve kocaman ağaca kadar hep aynı meşedir” (2.27.3). Locke bitkilerle hayvanlar için özdeşliğin temel ölçütünün tek bir ortak yaşama katılmak olduğunu söyler. Aynı şekilde bir insanın özdeşliği de aynı süregelen yaşama katılmakla bağlantılıdır. Dolayısıyla Locke açısından bir bebekle, yaşlı huysuz ihtiyar bir ve aynı kişidir. İşte temel sorun, sağduyuya aykırı görünen bu bağlantının nasıl kurulduğunu tespit etmektir. Zira eğer tüm mesele ruhun özdeşliğini ölçüt kabul etmekse, bu durumda Locke açısından değişik çağlarda yaşayan insanların da pekâlâ aynı kişi olma olanağı ortaya çıkar. Locke bu iddiasıyla, aslında reenkarnasyonla ilgili kimi yerleşik inançları da gözeterek, özdeşlik sorununun erimini genişletmiştir. Yine de daha önce insan olan birinin sonra örneğin bir ördek olarak varlığını devam ettireceğini düşünmek sağduyu ve elbette Locke açısından da kabul edilebilir değildir.

Bunun yanı sıra belli ki Locke açısından tözsel birlik de her türden özdeşliği içermez (2.27.7). Bu durumda yapılması gereken şey, öncelikle birbirinden farklı üç sözcüğün, yani kişi (person), insan (man) ve töz’ün üç farklı tasarıma karşılık geldiğini belirlemektir. Öyle ki tartışmanın en can alıcı sorunlarından biri de bu üç kavramı birbirinin yerine kullanmamızdan kaynaklanır. Hatta Lowe’un (1995: 96) deyişiyle, Locke’un kişisel özdeşlik hakkındaki görüşü, bir kişiyle (a person) bir insanın (a man) aynı olup olmadığı sorusundan doğar. Oysa onun için her ikisi de farklı ölçütlerin uygulanması gereken düzenleyici terimlerdir. Kişi, tözelliği olan bir

insandır, ama onu o yapan şey, insan olması veya tözsel bir birliğinin olması değildir. Düşünemeyen bir insan yine de bir insandır, oysa düşünen hatta felsefe yapan bir papağan insan değildir (2.27.8). Kişi olmak için ne tek başına insan olmak ne de tözsel bir birliğe sahip olmak yeterli değildir. Dolayısıyla Locke açısından bu evrede temel sorun bir kişiyi her daim o kişi kılan özelliği bulmaktır.

Locke açısından kişi, “kendini farklı yer ve zamanlarda hep aynı varlık, yani kendisi olarak tasarlayan, özdeşliğime sahip akıllı bir varlıktır, bu durumu ise düşünmeden ayıramayan bilinç yoluyla sağlar” (2.27.9). Bu durumda kişisel özdeşlik, kendi deneyiminin bilincinde olan, bilişsel ve akılsal kapasitesi bulunan ve kendi zihinsel işlemlerinin ayırında olan; kendini kendisi olarak tasarlayan ve bunu farklı zaman ve yerlerde de sürdüren³ ve bunu da verili bir içeriden yapmakla olanaklıdır. Öyle ki ne deneyimlediğini bilmeksizin deneyimlediğimiz bir deneyim düşünmek olanaksızdır (Strawson, 2011: 183). Nitekim her algının gerisinde duran ve o algıyı da algılayan bir şey mevcuttur. Bir şeyi işittiğimizde, işittiğimiz ses kadar onu işittiğimizi de biliriz. Benlik algılarımıza eşlik eder. Algılarda barınır ve biri için benlik yine de kendisidir. Hep ben diye geldiğim bir şeye, bir andan itibaren artık bu ben değilim demeyiz. Dersek bile bunu yine aynı ben adına yaparız. Benliğin çeşitliliği ve özdeşliği tözün çeşitliliğinin bir sonucu değildir, ama yalnızca bilincin özdeşliği tarafından belirlenir. Sonuçta bilincimizin yaşamsal birliği içinde bütünleşen her töz benliğimizin bir parçasıdır (Azeri, 2011: 228). Böylece Locke açısından kişisel özdeşlik daha önce ben dediğim bir şeye halen ben diyebilmemi sağlayan

³ Bu duruma ünlü Dr. Who dizisi örnek olarak verilebilir. Dizi boyunca Dr. Who karakteri sürekli başka bedenlerde yeniden ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla beden kuramının iddiasına aykırı olarak biz hep aynı kişinin dizinin ana karakteri olduğunu varsayarız. Bunu belirleyen ölçüt ise Locke’un bakış açısına göre, Dr. Who’nun tek bir bilinç tarafından işlenen ortak bir belleğe sahip olmasıdır. Edebiyattan ise Kafka’nın *Dönüşüm* romanındaki Samsa karakteri ilk akla gelen örnektir. Bir sabah uyandığında kendisini böceğe dönüşmüş olarak bulan Samsa’nın dramı çevresindekilere yine de aynı kişi olduğunu inandıramaması ve dahası giderek kendisinin de buna inanamaz duruma gelmesidir. Lakin biz okur açısından, böceğe dönüşmüş olsa bile o aynı kişidir. Burada farklılaşmayı belirleyen, kimliğe ilişkin daha öte bir tartışmanın konusu olabilecek olan, kimliğin bize hep başkaları tarafından verilen bir şey olduğu yollu yaklaşımdır. Samsa’nın kim olduğunu belirleyen tek başına ne Samsa’nın belleği ne de bedenidir, daha çoğu, onun başkalarının gözünde nasıl algılandığıdır. Bir bakıma ünlü Stanford Hapishane Deneyinde ortaya konan sahiplenilmiş toplumsal rollerin, bizi ne denli belirlediğiyle bağlantılıdır. Bu tartışma için Hood’un (2012) zihin açıcı kitabına bakılabilir.

şeydir. Eylediğim andan sonra, eylemimi bir başkasına yükleyerek eylemeye devam etmem. Yine de eyleyen hep aynı özdeş töz değildir. Olsa bile onu önceki ana bağlayan şeyin kopması da mümkündür. Bu bağın kopması unuttur. Locke açısından hiç kimse yaşadığı ana değin yaptığı her eylemi ya da yaşadığı her deneyimi anımsayamaz. Bu noktada Locke'un sıradan unutkanlık ile bellek yitimi (amnezi) arasında yaptığı ayrım onu daha inanılır kılar. Öyle ki bu sayede Locke, generalin eskiden olduğu okul çocuğu halini anımsamasından dolayı, okul çocuğuyla generalin aynı kişi olduğunu onaylar. Dolayısıyla okula başlayan kişiyle aynı insanımdır; çünkü okula başladığım zamanları ve hayatımın bu zamanından bazı şeyleri anımsıyorumdur (Lännström, 2007: 48). Okulda yaşadığım her şeyi anımsayabilirim, yine de okuldaki halimi anımsarım. Uyanır uyanmaz çok kısa süreliğine etkisinde olduğumuz çoğu rüyamızı da buna örnek olarak gösterebiliriz. Anımsamadığımız sürece bizim için artık hiç olmamış bir dolu şey yaşamışızdır, tek bildiğimiz birtakım şeyleri yaşadığımızdır. Bir zamanlar yaşadığımız olayların anılarını, gördüğümüz rüyalarımızdan ayıracak bir ölçüt yoktur ki Descartes kendi düşüncesini bu belirsizlik üzerine kurmuştur. Bu noktada Descartes ile Locke arasında kesin bir ayrım yapılabilir. Descartes'in *cogito*'su zamansız ve yersizdir, oysa Locke'un *self*'i tam tersi zamansal ve konumsaldır. Lowe (1995: 103) içinse, Locke'un kişisi Descartes'in *rescogitans*'ına benzer ama arada önemli bir fark vardır. Descartes'in *rescogitans*'ını düşünen bir töz olmalıdır. Ricoeur'ün belirlemesiyle de "cogito'nun dilbilgisel öznesi self değil, örnek bir egodur" (2012, 121), bu anlamda "Descartes'ta self anlamında "bilinç" yoktur", buna karşın Locke'un self'i "kişisel kimliğin korunmasına yarayan mekânların ve anların çeşitliliği değil, işlemlerin çeşitliliğidir" (2012, 122). Locke ile Descartes'in kavramları arasındaki söz konusu ayrımlar, benliğin doğasına dair tartışmanın sonraki seyrini de etkilemiştir. Nitekim Locke için benlik olduğu şeye yaşantıları aracılığıyla varır. Bu benliğin, kişisel bir kimlik olabilmesi için geçmişteki bir eylemine ilişkin bir tasarımı şimdi eylemine ilişkin bir tasarımla aynı biçimde bilincine bağlaması gerekir (2.27.10). Martin ve Barres'in ifadesiyle, "Locke'un benliğe dair açıklamasının merkezinde, bilincin kendine dönük olduğu ve bu durumun benliğin kuruluşunda ikili bir rol oynadığı fikri bulunur" (2003: 37). Bir bakıma Locke açısından benlik ne içsel bir şey ne de dolaysız bir yakınlık ola-

rak varsayılır, onun için benlik duyarlar yoluyla verilen ve refleksif düşünmenin nesnesi olan bir bütünlüktür, yani bilinç veya öz farkındalıktır (Azeri, 2011: 237). Böylece başka kentlerde başka insanlarla başka statülerde sürekli farklılaşan deneyimler yaşayan hep aynı kişidir. Zira Locke için bilinç, tüm bu farklılıkları aynı kişide birleştirir. Aynı şekilde bilinç bedenimizin parçalarını da birleştirir. Öyle ki Locke'un tanımıyla benlik, "acı ve hazzın bilincinde olan, mutluluk ve sefalet duyma kapasitesi taşıyan ve bilincinin erimi kadarıyla benzeri şeylerle ilgili olan ve bu şeyleri düşünen bilinçtir" (2.27.17). Locke için bu bilinç, sabaha kadar ağrıyan dişimizi de içerir. Yine de o, dişimizi çektirdiğimizde aynı kalan bir özdeşliği varsayar; çünkü onun varsaydığı tözün değil bilincin özdeşliğidir. Bu nedenle Locke için nihai olarak benlik, "tözün özdeşliği veya başkalığı değil ama bilincin özdeşliğince belirlenir" (2.27. 23). Bir bakıma Locke açısından bilinç birbirinden farklı yaşantıları anımsamak kaydıyla birleştiren şeydir. Bilinç yalnızca bu yaşantıları birleştirmeyi aynı zamanda bu yaşantıları tek bir benliğin yaşantıları olacak şekilde kurar.

Locke'un kuramında kişisel özdeşliği sağlayan anahtar sözcük bellektir. Bellek sayesinde her farklı yaşantıyı bir kişinin yaşantısı kılabiliriz. Yine bu yeti sayesinde Locke, kişisel özdeşliği ahlaki sorumlulukla bağlantılandırır. Öyle ki Locke açısından mahşer günü yargılanacak kişi, ancak yargılanma nedeni olan şeyleri anımsayabildiği için yargılanacaktır. Dolayısıyla Locke açısından kim olduğum, Lowe'un aktarımıyla "hâlihazırda belleğimin ulaşabildiği en eski anıya kadarki bilinçli mental tarihimdir" (Lowe, 1995: 114). Denkel'in ifadesiyle de bilakis "Locke'un kuramı, herhangi bir devredeki kişiyi bir başka devredeki ile özdeşleştirebilmeyi, devrelerden birinin geçmiş devreyi anımsayabilmesine bağlar" (1998:111). Hatta Lännström'a(2007: 43) göre kişisel özdeşlik, içerden belge dayanır. Bu "içerden" deyişi çok önemlidir; çünkü kastedilen yaptığımızı anımsadığım şeyle başkasının yaptığını anımsadığım şeyi birbirinden ayırır. Hiç kimse Fransa'ya hükmettiğim için Napolyon olduğumu düşünmez, ama biz en azından benim Napolyon olabileceğim olanağımı yine de varsaymalıyız. Vranken ise (2017: 27) genel kanının aksine, Locke'un kişisel kimliğin basit bir bellek kuramını savunmadığını, bunun yerine benlik, bilinç ve bellek arasında alternatif bir yorum önerdiğini iddia eder. Bu anlamda ona göre bilinç ne çok sayıda ayrık (distinct) ve ayrı (seperate)

deneyimde sunulan şey, ne de belleğin özünde kişisel kimlik için esas olduğu bir şey olarak değerlendirilebilir. Aksine bilinç sürekli deneyimlenen şeyin bizatihi kendisidir. Yine ona göre bilinç nesnel olan zamandan (time) çok öznel süreyle (duration) bağlantılıdır; çünkü bilinç her deneyimi öznel olarak edinir. Bu anlamda diyebiliriz ki Locke açısından kişisel kimlik, bilinçli olarak deneylediğimiz her eylemimizden geriye belleğimizde kalan ya da tabiri caizse biriken, deneyimleyene ait öznel anılar toplamıdır.

Bu bağlamda Flew (1951: 53) açısından Locke'un kişisel özdeşlik tartışmasına katkısını dört başlıkta toplayabiliriz: İlk bu sorunun önemini görmüş, ikinci olarak tuhaf varsayımların alakalı olduğu bulmacayı fark etmiş, üçüncü olarak "aynı" kavramının "kişi" kavramına uygulandığı her farklı bağlamda farklı anlama sahip olduğunu kavramış ve en son olarak da kendi kişisel çözümünü önermiştir. Tüm bunları yapmakla da Locke, bugüne değin ulaşan ve şimdilerde felsefecilerden çok deneysel psikologlar ve nörobilimcilerce sahiplenilen bir tartışmanın fitilini de ateşlemiştir. Bu yazının örtük bir amacı da felsefenin halen bu tartışmada en az söz konusu alanlar kadar söz söyleme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktır. Nitekim bu tartışmalar içerisinde adı anılsın ya da anılmasın Hume, bu sorunun felsefeci olmayanlarca sahiplenilmesini sağlayan fitili ateşleyen öncü filozof olmuştur.

Hume'un Kişisel Özdeşlik Kuramı

Hume, kişisel özdeşlik sorununu ele almadan önce genel anlamıyla özdeşlik kavramını ele alır. Onun açısından özdeşlikle ilgili soru, felsefenin en soyut sorularından biridir; çünkü salt duyularımız yoluyla bu soruyu yanıtlamak mümkün değildir, bu nedenle soru yanıtını bir metafiziğe yönlendirir (Hume, 2009: 135). Elbette Hume'un böylesi bir metafiziğe başvurmadığını, daha ziyade sorunun zorluğunu göstermek istediği için bu ifadeyi kullandığını belirtmekte fayda var. Hume, ilkin özdeşliği süreklilik kavramıyla birlikte düşünür. Ona göre sahip olduğumuz temel sayıtlardan biri, dünyayı sürekli bir varoluşa sahip, algılarımızdan bağımsız olarak görme yönelimimizdir. Öyle ki bu yönelim, Hume'un felsefesinin en merkezi kabullerinden biri olan, aslında tüm sayıtlarımızın alışkanlıktan kaynaklandığı fikrini yansıtır. Zira zihnimizde kendi algılarımızdan başka

bir şey yoktur. Dünyanın bizden bağımsız bir varoluşu, yani özdeşliği olduğu yanılması hem alışkanlıktan hem de geçmiş deneyimlerimizin imgelemimiz tarafından düzenlenmesinden kaynaklanır. Bir bakıma edindiğimiz deneyimler yoluyla, bir nesnenin varoluşunu bir diğerinden çıkarırsınız (2009: 70, 1997: 111).⁴ Onun ifadesiyle “zihin bir kere nesnelere arasındaki aynılığı/birörnekliliği (uniformity) gözlemlemeye başlayınca, bu aynılığı olanaklı olduğu en nihai haline kadar sürdürür” (2009: 140, 1997: 196).

Hume açısından zihnin bu tavrını en iyi karşılayan kavram, Locke’unda ele aldığı, *principium individuationis*, yani bireyleşme ilkesidir. Bir zamanlar varolan bir nesnenin başka bir zaman yine kendisiyle aynı olmasını sağlayan da bu ilkedir. Oysa Hume’a göre, bir nesnenin kendisiyle aynı olduğuna dair bu ilke, “bir nesnenin değişmezliği (invariableness) ve kesintisizliğinden (uninterruptedness) başka bir şey değildir” (2009: 142, 1997: 198). Bir bakıma şu an karşımda bu yazıyı yazdığım bilgisayarın, gözümü açıp kapattığımda bile yine en son karşımda duran bilgisayara benzediğini görürüm ve bu gördüğümün demin gördüğümle aynı bilgisayar olduğuna inanırım, işte bize bu sanıyı veren tam da bu ilkedir ki bu aynı zamanda özdeşlik ilkesidir. Aslında yaptığımız birbirine benzeyen algılar arasında geçişi sağlayan bir ilke olarak özdeşliği kabul etmektir. Bu durumda Hume, algılarla edinilen yerine, zihine içrek bir varlığa gerçek cisim muamelesi gösterilmesine karşıdır. Oysa onun açısından zihin, belirli ilişkiler tarafından bir araya toplanmış ayrı algılar öbeği ya da toplamıdır (2009: 145, 1997: 202). Dolayısıyla Hume açısından kişisel özdeşlikle ilgili bir tartışma, özdeşliğe dair soru yanıtlanmadan doğrudan anlaşılabilir. Zira özdeşlikle ilgili tüm kabuller aynı biçimde kişisel özdeşliğe, eşdeyle benlik mevzusuna da uygulanabilir. İşte onun açısından zihindeki, daha önce sözü edilen, değişik algıları bizi bir görmeye iten şey bellektir. Sonuçta onun için “düşüncenin akıcı (smooth) ve aralıksız/kesintisiz işleyişi, kolayca zihni kandırır ve bizi, bağlantılı niteliklerinin değişebilir ardışıklığına bir özdeşlik yüklemeye yönlendirir” (2009: 154-155; 1997: 212). Böylece denilebilir ki, Hume açısından özdeşlik, zihnin ürettiği bir yanılmasıdır.

⁴ Hume’un *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* adlı kitabına yapılan alıntılar, Türkçe’deki iki farklı çeviriden de yapılmıştır, lakin ben çoğunlukla İdea Yayınlarının çift dilli baskısında-ki İngilizce metni kendime temel olarak aldım.

Hume kişisel özdeşlikle ilgili bölümün başında, bazı felsefecilerin her an dolaysız olarak farkında olduğumuz bir benlikten (kendilikten-self) ve bu benliğin varoluşuyla, varoluştaki süreksizliğini duyumsadığımız yollu düşünceden söz eder. Ona göre,adını doğrudan anmasa bile Descartes gibi filozoflar tüm düşüncelerini, bu dolaysız varlığın varoluşunun kesinliği üzerine temellendirmişlerdir. Oysa Hume açısından kökeninde bir deneyimle edinilmiş bir izlenim bulunmayan bu ide, olsa olsa aklın ürettiği bir yanılsamadır. Onun deyişiyle “benlik ya da kişi bir izlenim değil, daha ziyade değişik izlenim ve tasarımlarımızın sahip olduğu varsayılan bir göndermedir” (2009: 173, 1997: 236). Onun anlayışına göre benliğin kendisinden kaynaklandığı bir izlenim varsa bile bu izlenimin biteviye aynı kalması zorunludur. Aksi takdirde bir benlikten söz edilemez. Oysa Hume'un epistemolojinin temel kabullerinden biri böylesi bir izlenimin olmadığı yönündedir. Bir bakıma değişmez ve hep aynı kalan bir izlenim yoktur. Sürekliği olan bir acı ya da haz izlenimi yoktur, olsa olsa birbirini izleyen izlenimlerden söz edilebilir. Hume'un deyişiyle kendimizden söz ettiğimizde aslında sözünü ettiğimiz soğuk ya da sıcak, haz ya da acının öyle ya da böyle belirli algısıdır. Bu düşüncenin sonucu olarak, onun açısından algılardan bağımsız bir ben'den söz etmek de mümkün değildir. Burada Hume yıkıcı bir sonuca ulaşarak, örneğin acı ya da hazzı hissetmeyen bir benliğin, ancak bir hiç olacağını vurgulayarak, ölümden sonra ruhun yaşamaya devam ettiği düşüncesine de karşı çıkar. Bu noktada kendi benlik anlayışının merkezi vargısını ortaya koyar: “Benlik, birbirini hiç durmaksızın takip eden bitimsiz bir akış (elbetteki ölünceye değin) halindeki farklı algıların toplamından veya demetinden-yığınınından (bundle) başka bir şey değildir” (2009: 175, 1997: 237). Bu vargı, onun zihni bir tiyatro sahnesine benzettiği metaforla⁵ birleşir. Öyle ki aynen tiyatrodaki dekorun ve oyuncuların sürekli farklılaşması gibi, algılarda sırasıyla bu sahnede görünür ve yerlerini diğer algılara bırakırlar. Dolayısıyla zihinde kendiliğinden varolan bir benliğin olduğu yollu düşünce bir yanılsamadır. Benlik daha ziyade zihnimizde önceden varolan bir kavram değil, bir ardışık algı-

⁵ Zihni tanımlayan bu metafor, zihin felsefecilerince de çokça kullanılmaktadır. Örneğin Dennett bu durumu Kartezyen tiyatro kavramı altında tartışır. Ona göre “nerede bilinçli bir zihin varsa orada bir bakış açısı vardır” (Dennett, 2017: 126). Yine de Dennett açısından benliği alışkanlığa bağlayan “Hume'un harika sezgileri vardı, ancak bu sezgiler sınınamayacak kadar belirsizdi” (Dennett, 1999: 100).

lar demetidir. Roth'ın (2000: 99) iddiasına göre, Hume, benliğin uygun biçimde ilişkilendirilmiş ardışık alguların mantıksal bir yapılandırılması olduğunu göstermek istemez, tam tersine bu uydurma kişisel özdeşlik idesini zaman içerisinde nereden edindiğimizi açıklamaya çalışır. Yalçın'a (2009: 77) göreyse Hume kendisiyle özdeş bir özne olarak benliği reddettiğinde bilginin nasıl olanaklı olacağı sorununu da ortada bırakmaktadır.

Hume'un kişisel özdeşlik konusundaki temel sorularından biri de ardışık algulara özdeşlik yüklememizi ve bu özdeşliğin yaşadığımız sürece hep aynı kalacağını düşünmemizi neyin sağladığıdır. Onun açısından bu soru, ancak bir ayırım yapılırsa yanıtlanabilir. Buna göre, kendimizle ilgili düşüncelerimiz veya imgelemimizi, kendimiz hakkındaki kaygı ve tutkularımızdan ayırmamız gerekir. Hume, kendi ilgisinin ayırımın ilk yanılla bağlantılı olduğunu vurgular. Hume, nedenselliğe yönelttiği eleştirinin bir benzerini burada benlik düşüncesine de yöneltir. Nasıl ki nedensellik zihnin birbirini izleyen olaylar arasında kurduğu, kökeni deneyim olan gerçek olmayan bir bağsa, benlik de bizim aynı biçimde yaşamımız boyunca sürekli deneyimlediğimiz ardışık alguların tümüne verdiğimiz gerçek olamayan bir kavramdır. Locke'a atfen Hume, çeşitliliğiye ardışıklık içinde kavradığımız nesnelere birbirinden farklı olduğu yollu yanılığa dayandırır. İmgelemimiz yoluyla bir nesneyi hep kendisiyle özdeş görmemizle, ardışık ilişkili nesnelere belli bir çeşitlilikle görmemiz aynı biçimde işler. Hume, bu süreçteki temel yanlış ve karışıklığın nedeninin benzer olan ilişkili nesnelere özdeş görmemiz olduğunu düşünür (2009: 175, 1997: 238). Değişen şeylerde hep değişmeyen bir yan arama dürtümüz, bizim içine düştüğümüz bir tuzaktır. Bu amaçla Hume açısından, elbette ona değin, felsefe tarihi boyunca hep kendisi değişimden bağımsız bir ilke aranmış ve bu sayede benlik, ruh veya töz gibi kavramlara ulaşılmıştır. Oysa söz konusu olan, değişen ve kesintili nesnelere, gündelik deneyimlerimizden hareketle, aslında aynı olan nesnelere benzerlik (resemblance), bitişiklik (contiguity) ve nedensellik (causation) tarafından birleştirilen parçaların ardışıklığı olduğunu göstermektir (2009: 176, 1997: 239). Örneğin kırmızı algısı, zihnimizdeki kan idesi (benzerlik), nehirdeki balıkların algısı (bitişiklik) ve ateşteki sıcaklık algısıyla ortaya konabilir (Vranken, 2017: 37). Bir filmi izlediğimizde yan yana hızlı bir biçimde oynatılan fotoğraf karelerini biz kesintisiz bir film olarak algularız, oysa her biri ayrı

birer parçadır ve ona bu değişmezliği yükleyen bilakis Hume tarafından sözü edilen bu üç özelliktir. Bu anlamda zihni sıklıkla yapıldığı üzere bir kameraya benzetebiliriz. Buna karşın Hume açısından yapılması gereken temel şey, ilişkili nesnelere ardışıklığını özdeşlik olarak görmemizi sağlayan yanılşamayı bertaraf etmektir.

Hume bu yanılşamayı herhangi bir nesne üzerinden de sorgulayabileceğimizi belirtir. Ona göre sık sık tadilat gören bir gemi yine de halen aynı gemidir (2009: 177, 1997: 240). Öyle ki nerdeyse ilk halinden beri her şeyi değişmiş olsa ve hatta ilk gemide değiştirilen parçalarla yeni bir gemi inşa edebilecek durumda olsak bile yine de onu ilk geminin aynısı olarak görmeye devam ederiz. Benzer biçimde yıllar önce bahçeye ektiğimiz küçük söğüt fidanı, yıllar sonra kocaman bir söğüt ağacına dönüştüğünde dahi aynı ağaçtır. Hume nesnelere, bitkiler ve hayvanlar konusunda ortaya koyduğu kendi kişisel özdeşlik ölçütünü insana da uygular. Nitekim bu yaklaşıma göre sırasıyla ilk döllendiği andan itibaren embriyo, cenin, bebek, çocuk ve yetişkin bir ve aynı kişidir. Öyleyse Hume'un deyişiyle "insan zihnine atfettiğimiz özdeşlik bir kurmacadır" (2009: 178, 1997: 242). Yine de bu özdeşlik birçok farklı algıyı tek bir algıda birleştirmemizi de sağlamaz. Bu nedenle Hume açısından özdeşlik, söz konusu farklı algılara ait olan ve onları bir araya getiren bir şey değildir, daha ziyade özdeşlik, bizim, onlar üzerine tefekkür ettiğimizde, imgelemimizdeki tasarımların bir olması nedeniyle algıların kendisine yüklediğimiz bir niteliktir. Malum Hume için imgelemimizde tasarımlara birlik veren üç nitelik söz konusudur ve bu nitelikler sayesinde izlenimler zihnimizde tümel bir tasarım haline dönüşmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki onun açısından özdeşliğin dayanağı; bazı benzerlik, bitişiklik ve nedensellik bağlarıdır. Nitekim Hume için bizim kişisel özdeşlik kavramımız aynen daha önce salt özdeşlik için de belirttiğimiz gibi, düşüncenin, bu üç ilkeyle ilişkili bir biçimde, bağlantılı tasarımlar zinciri boyunca akıcı ve aralıksız bir ilerlemesinden kaynaklanır (2009: 179, 1997: 243).

Hume, bellek kavramına tam da kişisel özdeşlikle benzerlik arasındaki ilişkiyi sorgularken değinir. Ona göre bellek, geçmiş algıların imgesinin yeniden canlanmasını sağlayan bir yetidir. Bu anlamda bellek yalnızca özdeşliği keşfetmekle kalmaz aynı zamanda ayrı algılar arasındaki benzerlik ilişkilerini üretmek kaydıyla, özdeşliğin üretimine de katkıda bulunur.

Belleğimiz olmasaydı nedensellik kavramımız da olamayacağından, benliğin bütünlüğünü sağlayan yine bellektir; çünkü Hume açısından sorun temelde algıların ardışıklığını tülemektir. Hume, bu iddiasıyla belleğin doğasına dair bir yargı da ortaya koyar. Öyle ki biz herhangi bir olayı değil, bir nedensellik bağı içindeki bir olayı anımsarız. Hiç kimse (elbette özel örnekler dışında) bundan yirmi yıl önce bugün tam olarak neler yaptığını anlatamaz. Oysa Hume için anımsayabildiğimiz yegâne şey, özünde bir neden sonuç ilişkisi içinde işleyen olaylardır. Daha sonra Ricoeur bunu anlatısal kimlik kavramıyla farklı bir bağlamda yeniden ele almıştır. Öyleyse denilebilir ki Hume açısından bellek, kişisel özdeşliği üretmekten çok keşfeder (2009: 180, 1997: 244). Hume bu belirlemeyi yaptıktan sonra kişisel özdeşlik konusunda nihai bir kararın asla verilemeyeceğini ve onunla ilgili bir tartışmanın esasında dilbilgisel bir tartışma olduğunu söyleyerek kendi sorgulamasını tamamlar. Zira onun için insanın kendisini bilmesinin hiçbir ayrıcalıklı yolu yoktur. Nitekim onun açısından, Locke'tan farklı bir biçimde, hiç kimse kendisi konusunda nihai kararı vermesini sağlayan bir ölçüte⁶ sahip değildir. Gerçi esasında her iki filozoftan, biri bir ölçüte (belleğe) kendini bağlamış, diğeryse varsa ölçütün (belleğin) bu olabileceğini ama sorunun zaten özünde hâlihazırda bir ölçütün mutlaklığına bağlanmak olduğunu vurgulamıştır.

Sonuç

Bizi biz yapan şeyin ne olduğuna dair kadim ama aynı zamanda hiç eskimeyen bu tartışmanın nihai bir sonucu olduğunu düşünmek elbette bugün bile çok naifçe durmaktadır. Nitekim gerek Locke'un kişisel özdeşliği bellek üzerinden tanımlayan açıklaması gerekse Hume'un onun bir yanılısına olduğunu öne sürmesi hiçbir biçimde kolayca ne reddedilebilecek ne de kabullenebilecek açıklamalardır. Bunu tartışmanın gündemine yakın zamanlarda girmiş olan bazı örnekler üzerinden değerlendirebiliriz.

⁶ Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*'ye sonradan yazdığı ekte kişisel özdeşlikle ilgili daha önce yazdığı şeyler içinde özellikle bir konuda, yani tüm tikel algılarımızı bir araya getiren ve onlara özdeşlik yükleyen ilkeyi açıklamaya çalıştığında tıkanıldığını belirtir. Ona göre insanın anlama yetisi (human understanding) ayrı varolanlar arasında hiçbir gerçek bağlantı saptayamaz. Nitekim düşünce, ancak kendi geçmiş algıları üzerine düşündüğünde zihni meydana getiren kişisel özdeşliği edinir. Oysaki Hume, iş ardışık algıları düşüncemizde birleştiren ilkeyi bulmaya geldiğinde umutsuzluğa düştüğünü ve bunu açıklayacak bir ilkeyi edinemediği özellikle belirtir (2009: 420, 1997: 536).

Bu nedenle biz üç farklı örneği kullanmayı uygun bulduk. İlk bu durumu, yaşlılarda giderek daha sık görülen Alzheimer hastalığı üzerinden değerlendirecek, zamanla geriye doğru tüm anılarını yitiren birinin artık bedensel olarak aynı kişi bile olsa yine de bizim için aynı kişi olmadığını söylediğimizde Locke'un bellek üzerinden verdiği yanıt daha kabul edilebilir geliyor. Zira Locke açısından burada psikolojik süreklilikte bir kopma olmuştur. İkinci örnek ise ciddi bir psikolojik sorun olan Çoklu Kişilik Bozukluğudur. Bu hastalığa yakalanan kişilerin birden fazla kimlik edindikleri ve hatta farklı anıları derledikleri bilinmektedir.⁷ Bu örnek üzerinden düşündüğümüzdeyse Locke'un bellek kuramı bize hiçbir şey söyleyemez. Hume'un kavrayışının ise konuyu açıklamak açısından en azından bir bakış açısı vardır. Hume'un düşüncesine atfen bunu değerlendirdiğimizde göreceğimiz üzere, farklı kişiliklere sahip bir hastanın paylaştığı ortak bir benlik yoktur; daha ziyade söz konusu olan farklı anıları ve duyguları birleştiren farklı kişiliklerdir. Üçüncü örnek ise bu soruna dair tartışma açısından çok yıkıcı sayılabilecek ayrık beyin örneğidir. Ayrık beyin (split brain) vakalarında ciddi epilepsi nöbetleri geçiren hastaların beyinlerinin iki yarım küresi arasındaki *korpus kallozum* birbirinden ayrılır. Bu hastalar ilk aşamada gayet normal gözükseler bile yapılan çalışmalar (Dr. Roger Sperry (1968) ile Dr. Micheal Gazzaniga (2008)⁸ göstermiştir ki beynin nihai kararını veren ve konuşmayı da örgütleyen sol taraftan farklı olarak beynin sağ yarım küresi de bağımsız kararlar verebilmektedir. Bunun için örneğin hastaya bir soru sorulur, yanıtı hem sözlü (beynin sol yarım küresince yönetilen) hem de sol eliyle (beynin sağ yarım küresince yönetilen) yazılı vermesi istenir ve ne gariptir ki yanıtlar birbi-

⁷ Buna edebiyattan bir örnek gösterilebilir. Dostoyevski, Türkçeye *Öteki* ya da *İkizi* olarak çevrilen kısa romanında, hayatı, kendi ötekisi tarafından işgal edilen bir kişinin öyküsünü anlatır. Romanın kahramanı Golyadkin birden fazla kişiliğe sahiptir, ama öykü kahramanın gözünden anlatılır. Öykünün benlikle ilgili tartışma açısından önemi, aslında Dostoyevski'nin kişinin kendisine bakışındaki aşılma ve mutlak yabancılığını kurgusal olarak ele almasıdır. Modern dönemde, örneğin daha sonra Parfit'in (1971) de kullandığı bir düşünce deneyinde, beyin aktarımı ya da beynin iki ayrı bedene aktarılmasında, artık aynı görünen ve aynı anılara sahip iki kişiden söz ettiğimiz noktada, Dostoyevski, bu iki kişi arasında dahi aşılma bir uçurum olduğunu öne sürecektir. Parfit de hem ünlü Teletransporter örneğinde (2003) hem de beyin aktarımı tartışmasında, ortaya çıkan kişilerin aynı değil ayrı olduklarını iddia eder.

⁸ Blackmore'un yorumuyla (2019: 86), Sperry bu deneyden beyinde iki farklı bilinç olduğu sonucuna varmışken, Gazzaniga dili de kullanan, sol yarım küreye bilinç açısından daha bir önem atfetmiştir.

rini tutmaz. Bu durum, Hume'un (mutlak bir) benliğin bir yanılısıma olduğu iddiasını doğrular görünmektedir. Açıkçası kanımca benlik eğer bir yanılısamaysa, yalnız o kişiye ait olan değil, herkesin o kişiyle paylaştığı türden bir yanılısamadır. Bir bakıma beni ben yapan bir nitelik varsa, bu yalnızca benden kaynaklanan bir özellik olamaz. Bu nedenle eğer benlik Hume'unda öne sürdüğü gibi bir yanılısamaysa bile, o tek başına o kişiden hareketle üstüne karar verilebilecek bir durum olamaz.

Bu yazının örtük bir iddiası da, daha önce de belirtildiği üzere, kişisel özdeşlik ile ilgili bir tartışmanın zemininin yaşadığımız zamanda bile ancak felsefi bir yaklaşım hareket noktası kılınarak kurulabileceğidir. Diğer yandan bu sorunu dışarıdan tartışan kişilerin benliği eldeki bilimsel veriler çerçevesinde tartışma isteği ve olayı salt beyinle ilgili görmeye keskin bir eğilimleri vardır. Yazının başında da belirtildiği üzere felsefi olarak bir kavramı ne salt biçimsel ne de içerikli bir biçimde belirleyebiliriz. Bu durumda kavramı biçimsel olarak aşırı yükleyerek içeriksizleştiren kimi felsefecilerin, kavramı biçimsel yanını göz ardı ederek ve salt içerikle açıklamaya çalışan kişilerle aynı biçimde olayı ıskaladığı söylenebilir. Bu anlamda Locke ve Hume'un kuramları ve tartışmayı belirleyen kimi ölçütleri ortaya koymalarının izinden, yeni gelişmeler ışığında durumu ele almak daha doğru görünmektedir. Nitekim Locke'un kişisel özdeşlikle ilgili tartışmada bilinç kavramını merkezi bir kavram olarak ele almasıyla Hume'un kişisel özdeşliğin eni sonu edindiğimiz sınırsız sayıda izlenimin toplamından elde edildiğini söylemiş olmasının, bugün benlikle ilgili çalışmaların beyin üzerinden tartışıldığını düşünürsek, ne kadar çığır açıcı olduğunu anlayabiliriz. Bu nedenle elbette bugün bizim sahip olduğumuz bilimsel bilginin pek azına sahip olsalar dahi tartışmanın doğasını, henüz ötesine çok açık bir biçimde geçemediğimiz bir oranda belirleyen bu öncü filozofların⁹ söylediklerini her daim göz önünde bulundurmalıyız. Bunun içinse, sanki Amerika'yı ilk defa keşfediyormuş gibi davranmak yerine, bu tartışmanın kavramsal izini düşünce tarihinde geriye doğru izlememiz gerekir. Öyle ki felsefenin bitimsiz uğraşısının gerisinde, onun nihai yanıt-

⁹ Nitekim Platon'un elinde Locke ve Hume zamanında bile sahip olunan bilgi birikiminin pek azı vardı, ama onun nihai olarak söylediklerini örneğin David Eagleman gibi nörobilimciler bugün pek tabii ciddi bilimsel çalışmalar eşliğinde yineliyor görünmektedir. Eagleman'ın söylediği, renklerin beyin dışında olmadığı gibi birçok şeyi başka bir bağlamda ama aynı düşünsel içerikle Platonda söylemiştir.

lar verme iddiasından çok, bilakis sürekli değişmekte olan dünya karşısında kendi kadim sorularını hep yeniden başka türlü yanıtlamaya duyduğu gereksinim bulunur. Bu nedenle, kendi tarihi boyunca felsefe, içinde bulunduğu andan öncesinde onu tanımlayan bağlamı, onu yok saymaya çalışan karşıt yaklaşımı kendi içine almak kaydıyla her zaman farklılaştırmıştır. Böylece felsefenin bir zamanlar kendisinden ayrı düşünülmediğinden söz hakkına sahip olduğu alanlarda, bilimin hızlı ilerlemesi karşısında artık söyleyecek bir şeyi olmadığı için susması gerektiğini düşünmek, bu durumu daha önce defalarca yaşamış felsefenin tarihine kör olmaktan başka bir şey değildir.

Kaynaklar

- Aristoteles (2000). *Rub Üzerine*. (Çev. Z. Özcan): İstanbul: Alfa Yayınları.
- Augustinus (1995). *Nicene and Post-Nicene Fathers: First Series, Volume II. St. Augustine: City of God, Christian Doctrine*. (Ed. P. Schaff & Trans. M. Dods). Peabody, MA: Hendrickson Publishers.
- Azeri, S. (2011). Locke on Personal Identity: The Problem of the Self. *Filozofa*, 66 (3), 222-239.
- Blackmore, S. (2019). *Bilinç: Çok Kısa Bir Başlangıç*. (Çev. O. Akçelik), İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Denkel, A. (1998). *Bilginin Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dennett, D. C. (1999). *Aklın Türleri*. (Çev. H. Balkara): İstanbul: Varlık Yayınları.
- Dennett, D. C. (2017). *Bilinç Açıklanıyor*. (Çev. S. Kibar). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Flew, A. (1951). Locke and the Problem of Personal Identity. *Philosophy*, 96, 53-68.
- Gazzaniga, M. (2008). *Human: The Science behind What Makes Us Unique*. New York: Harper Collins.
- Hood, B. (2012). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* (Çev. E. Özdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hume, D. (1997). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hume, D. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. E. Baylan). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Lännström, A. (2007). Locke's Account of Personal Identity: Memory as Fallible

- Evidence. *History of Philosophy Quarterly*, 24 (1), 39-56.
- Locke, J. (1999). *An Essay Concerning Human Understanding*. (Ed. P. A. Hazleton). Pennsylvania: The Pennsylvania State University, University Electronic Series.
- Locke, J. (2000). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*. (Çev. M. D. Topçu). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Lowe, E. J. (1995). *Locke on Human Understanding*. London and New York: Routledge.
- Lucretius, T. (1951). *De Rerum Natura*. (Trans. R. E. Latham). Harmondsworth: Penguin Books.
- Martin, R. & Barresi, J. (2003). Introduction: Personal Identity and What Matters in Survival: An Historical Overview. *Personal Identity*. (Eds. R. Martin & J. Barresi). Oxford: Blackwell Publishg.
- Parfit, D. (1971). Personal Identity. *The Philosophical Review*, 8 (1), 3-27.
- Parfit, D. (2003). Why Our Identity Is Not What Matters. *Personal Identity*. (Eds. R. Martin & J. Barresi). Oxford: Blackwell Publishg.
- Pesic, P. (2010). *Çift Görmek: Fizik, Felsefe ve Edebiyatta Ortak Kimlikler*. (Çev. M. Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Platon (2012). *Phaidon: Ruh Üzerine* (Çev. N. Kalaycı). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş* (Çev. M. E. Özcan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Roth, A. S. (2000). What Was Hume's Problem with Personal Identity? *Philosophy and Phenomenological Research*, 61 (1), 91-114.
- Sperry, R. W. (1968). Hemisphere Deconnection and Unity in Conscious Awareness. *American Psychologist*, 23 (10), 723-733.
- Strawson, G. (2011). *Locke on Personal Identity: Consciousness and Concernment*. Princeton: Princeton University Press.
- Vranken, A. (2017). *Understanding the Self: Four Modern Accounts of Self and Personal Reflections*. (PhD Thesis). Brussels: Vrije Universiteit Brussel.
- Yalçın, Ş. (2010). *Modern Felsefede Benlik*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Öz: Bu makalede, Locke ve Hume'un düşüncelerinden hareketle kişisel özdeşlik kavramı ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle sorunun tarihsel olarak bir kaydı verilecek, daha sonra Locke'un ilk defa bu kavrama yüklediği anlam değerlendirilecektir. Locke'un bizi biz yapan şeyi belirleyen ölçüt olarak ne ruhu ne de bedeni görmemesi, felsefe tarihi içerisinde bu konuya dair bir kırılmaya neden olmuştur. Bu anlamda Locke, bellek kavramını öne çıkarmış ve bu kavramı bilinç kavramıyla ilişkili ele almıştır. Hume ise benzer kavramları kullanımına rağmen farklı sonuçlara varmıştır. Onun açısından ise kişisel kimlik bir yanılısamadan başka bir şey değildir. Bu makalede söz konusu düşünceleri merkeze alarak hem bir açıklama yapılmaya çalışılacak hem de sorunun felsefenin mevcuttaki durumu açısından önemine de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Locke, Hume, kişisel özdeşlik, bellek, bilinç.

